

Др Сања СТОЈКОВИЋ ЗЛАТАНОВИЋ*

(РАДНЕ) КООПЕРАТИВЕ КАО ДЕО ПОЛИТИКЕ ОДРЖИВОГ ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА И КОНЦЕПТА ДОСТОЈАНСТВА НА РАДУ

Резиме

У раду се анализира улога и значај савремених (радних) кооператива, односно задруга, а, нарочито, специфичност радноправног статуса задругара, у контексту основних елемената, тј. обележја радног односа. Посебна пажња посвећује се сагледавању односа радних кооператива и социјалних предузећа, а са аспекта професионалне интеграције и укључивања теже запошљивих категорија радника. Ово, нарочито, у оквирима глобалне политике одрживог економског развоја и примене концепта достојанства на раду. Утврђено је да су савремена обележја радног односа, осим примене принципа субординације, својствена и раду у задругама, с тим да елементи радног односа карактеристични за социјалистичко радно право и концепт удруженог рада у великој мери одговарају концепцији радног односа у савременим кооперативама, међународног, упоредног и домаћег права. Осим тога, циљеви пословања социјалних предузећа и кооператива се, у великој мери, подударају због чега, сходно решењима из упоредног права, социјална предузећа могу да се оснивају и у форми задруга. Исто решење треба применити и у праву Србије.

Кључне речи: *радне кооперативе, специфичност радноправног статуса, социјална предузећа, социјална економија, рањиве категорије радника, достојанство на раду.*

І Увод

Кооперативе, односно задружна друштва основе свог настанка налазе у породичним задругама родовског друштва ХІХ, да би са појавом

* Научни сарадник Института друштвених наука Београд

феудализма и, касније, капитализма дошло до њиховог постепеног нестајања. Ови, примарни, облици радног организовања почивали су на крвном сродству чланова породице, а настали удруживањем рада и имовине чланова. Са појавом комунизма и социјализма, а посебно у време самоуправног социјализма и настанка концепције удруженог рада долази до актуелизације задруга, нарочито, земљорадничких задруга. Са појавом либералне економије, улога задруга се занемарује а фокус је на глобализацији производње и пословања, када се наглашава значај мултинационалних компанија, као и малих и средњих привредних субјеката у остваривању циљева убрзаног економског раста. Данас, може се рећи, у посткапиталистичком друштву, а нарочито након економске кризе 2008. године, концепт социјалне економије, односно остваривање економских циљева пословања али уз незанемаривање и социјалне компоненте радног-социјалног положаја појединца, као и интереса друштва у целини, долази до редефинисања улоге и значаја кооператива, односно радних задруга. С тим у вези, циљ рада јесте да се сагледа и анализира улога и значај савремених (радних) кооператива у једном развојном контексту, а у условима глобализације, убрзаног технолошког напретка и промена на тржишту рада. Да ли задруге могу да буду покретач хуманизације услова рада и израз солидарности у условима када је основни циљ пословања максимизација профита, као и која је њихова улога у професионалној интеграцији и укључивању мањинских и маргинализованих друштвених група. Посебна пажња се посвећује утврђивању посебности радноправног статуса задругара, с обзиром на хибридног природе статуса, а у оквирима основних елемената (индивидуалног) радног односа. Осим тога, утврђивање међусобног односа задруга и социјалних предузећа, будући да, како у упоредном тако и у домаћем праву, *ratio* доношења прописа којима се уређују ове форме пословања, чини се, да је истоветан, представља питање на које је потребно указати и дати одговарајући одговор, у смислу сагледавања перспектива развоја у будућности. Ово, нарочито, важи уколико се оно разматра са становишта глобалне политике одрживог економског развоја и концепта достојанства на раду.

II Кооперативе у савременом праву

Задружна друштва, односно кооперативе представљају посебну врсту привредних субјеката у односу на традиционалне форме које познаје привредно, односно компанијско право. Статусно-правна питања оснивања кооператива различито су регулисана у упоредном праву, где, на пример, Немачка не познаје кооперативе као посебну форму трговачког дру-

штва, што је случај и домаћег права.¹ Са друге стране, земље романске правне традиције предвиђају могућност оснивања кооператива у некој форми трговачког друштва на које се, сходно томе, примењују грађански законици.² Специфичност статуса кооператива у привредном, односно компанијском праву прати и специфичност статуса у радном праву.

Са становишта радног права, кооперативе се разматрају као посебна врста послодаваца, субјекта радног односа. Оне се означавају као *sui generis* врста послодаваца, чији су власници истовремено и запослени, и обрнуто.³ Кооперативе, се, тако, према врсти субјекта права, класификују као послодавци који уживају статус правног лица. Кооперативе могу да буду профитне организације-послодавци чији је основни циљ стицање профита, с тим да постоје и кооперативе које своју делатност организују на непрофитним основама, где се сврставају омладинске или студентске задруге које немају за циљ остваривање профита.⁴ Међутим, данас, у тзв. посткапиталистичком друштву, односно у условима глобализације производње, нарочито, у контексту деловања мултинационалних компанија, где се истиче, посебно, „проблем“ измештања производње у слабије развијене државе са ниским радним стандардима, што условљава деградацију услова рада и живота радника на националном и на међународном нивоу, улога кооператива се разматра у сасвим другом контексту, где се наглашава посебност, хибридниост, односно дуалност њихове природе. Наиме, кооперативе се не оснивају искључиво са циљем максимизације профита већ и ради унапређења услова рада и живота, као и са циљем заштите јавних, друштвених интереса, а с тим у вези, и глобалног интереса заштите животне средине. Тако, данас, кооперативе се посматрају и у оквирима модела социјалног бизниса (енг. *Social business model*).⁵ Оне се, између осталог, оснивају и са циљем да „реше“ различита социјална и питања у области заштите животне средине уз помоћ „моћи и снаге бизниса“.⁶ Осим тога, улога кооператива се сагледава и са аспекта

1 Мирко Васиљевић, *Компанијско право, Право привредних друштава Србије и ЕУ*, Правни факултет у Београду, Београд, 2007, 490.

2 М. Васиљевић, 491.

3 Бранко Лубарда, *Радно право, Расправа о достојанству на раду и социјалном дијалогу*, Правни факултет Универзитет у Београду, Београд, 2012, 87.

4 Б. Лубарда, 93.

5 Sandrine Stervinou, Julie Bayle-Cordier, Lorea Narvaiza, Cristina Aragon, Cristina Iturrioz, *Worker cooperatives, a status to survive in a changing world or a status to change the world? Spain and France, two worldviews on worker cooperatives*, Working paper CIRIEC N° 2015/13, 5.

6 S. Stervinou, J. Bayle-Cordier, L. Narvaiza, C. Aragon, C. Iturrioz, 5.

„покретача“ социјалних кретања, и промена.⁷ Ово, нарочито, у данашњим условима слабљења значаја синдиката и смањења броја чланства, што је последица не само демографских промена са којима се суочавају већина држава Европе већ и незаинтересованости младих да се укључе у рад синдиката. Слабљење социјалног дијалога на међународном и на националним нивоима и изазови заштите права мањинских и маргинализованих друштвених група направили су простор поновном оснивању кооператива, које су свој развој доживеле у годинама након последње велике економске кризе, 2008 године. Тако, у Сједињеним Америчким Државама, али и у државама Европске уније, нарочито у Шпанији, Италији и Француској, које се одликују највећим бројем кооператива у Европи,⁸ њихов значај расте, те се све више истиче хибридна природа, тј. истовремени фокус на остварењу како економских тако и ширих, социјалних циљева - повећања запослености, нарочито рањивих категорија радника, остварења социјалне добробити појединца-радника али и радне и друштвене заједнице, промовисањем радне етике уз обезбеђење стабилности производње и стабилности рада. Осим тога, као карактеристика истиче се и њихово оснивање и функционисање на демократским методама управљања, по принципу један човек, један глас, независно од појединачних улога задругара. Демократичност у задругама огледа се и у значајној посвећености организовању професионалних обука и дељењу информација међу задругарима, где су спроведена истраживања показала да партиципација у одлучивању запослених који су истовремено и оснивачи, односно послодавци, у крајњем, утиче на повећање продуктивности.⁹ Тако, на нивоу Европске уније, Правилем бр. 1435/2003 и Директивом бр. 2003/72 регулисано је право радника на учешће у одлучивању у пословима европске задруге, која се оснива у складу са посебним законом државе чланице и има средиште у држави чланици.¹⁰ Исто тако, у кооперативама, приметан је и утицај на повећање аутономије појединца,

7 Gowri J. Krishna, „Worker Cooperative Creation As Progressive Lawyering? Moving Beyond the One-Person, One-Vote Floor,“ *Berkeley Journal of Employment & Labor Law*, Vol. 34:1, 65.

8 У Шпанији и Италији послује између 31 500 и 54 200 кооператива док у Француској и Пољској има мање и тај број износи око 2000 кооператива, с тим да су у Француској и Пољској већина радничке кооперативе док у Шпанији и Италији једну трећину чине социјалне кооперативе, односно кооперативе које одговарају социјалним предузећима. S. Stervinou, J. Bayle-Cordier, L. Narvaiza, C. Aragon, C. Iturrioz, 6.

9 V. Perotin, „The Performance of Workers' Cooperatives“, *The Cooperative Business Movement, 1950 to the Present* (ed. P Battilani and H Schroeter), New York: Cambridge University Press, 2012, ch. 8, 202.

10 Б. Лубарда, 89.

односно утицај на повећање осећаја задовољства на раду и поштовање достојанства личности.

Хибридна, односно дуалност која је везана и за циљеве оснивања и пословања задруга најбоље је презентована на примеру емпиријских истраживања која су спроведена у Француској и Шпанији, где су анализирани ставови и виђења менаџера у кооперативама. Тако је утврђено постојање значајних разлика, тј. да за разлику од Шпаније, где је примарни циљ оснивања и деловања радних задруга у основи прагматичан и везан за смањење пореза, флексибилност у раду, оснаживање радника, а фокус је на улози клијената чиме је њихова природа у основи комерцијална, у Француској је циљ идеолошког и нормативног карактера, односно кооперативе су виђене као алтернативе традиционалним капиталистичким предузећима, наглашавајући значај радника, зарада и демократичности управљања, где њихова природа више одговара правној форми социјалног предузећа него неком облику трговачког друштва.¹¹ У Аргентини су се, пак, развиле посебне задруге, након економске кризе 2000-2001. године, које су настале преузимањем трговачких друштава, односно компанија од стране радника а након стечаја (енг. *Worker - recovered companies*).¹² Оне су засноване на самоуправљачким принципима, и идејама марксиста о еманципацији радника, а са циљем да имају шири, друштвени утицај на креирање и вођење политике социјалне сигурности у условима обезбеђења праведне расподеле ресурса.¹³ Са друге стране, у Сједињеним Америчким Државама кооперативе јесу, претежно, облик самозапошљавања рањивих категорија радника, настале из нужде, односно удруживањем обично миграната и жена, ради обезбеђења основних животних потреба и то, најчешће, у сектору пружања услуга помоћи у кући, неговања деце, старијих и лица са инвалидитетом.¹⁴

III Специфичност радноправног статуса у кооперативама

Основна специфичност рада у задругама јесте дуалност, односно хибридна статусна, где су запослени истовремено и власници капитала, односно послодавци, што, затим, води ка хибридности циљева пословања. Са друге стране, битна одлика индивидуалног радноправног односа

11 S. Stervinou, J. Bayle-Cordier, L. Narvaiza, C. Aragon, C. Iturrioz, 4.

12 Daniel Ozarow, Richard Croucher, „Workers’ Self-management, Recovered Companies and the Sociology of Work“, *Sociology*, Vol. 48(5), 2014, 989.

13 D. Ozarow, R. Croucher, 990.

14 G.J. Krishna, 68.

јесте субординација, тј. подређеност, односно зависност радника према послодавцу, који се као власник капитала налази у повољнијем положају у односу на другу страну у уговорном односу. Радно право се, као посебна правна дисциплина, развило из грађанског, и то са основном идејом да се заштити подређена страна у овом односу, како би се смањила „природна“, односно урођена неравноправност уговорних страна. На тим основама је настало и развило се међународно и, пратеће, национално (заштитно) радно законодавство.

Данас се, као битна обележја традиционалног (индивидуалног) радног односа, наводе: добровољност (слобода воље да се ступи и иступи из радног односа), лично обављање рада (уговор о раду јесте личног карактера, врста уговора *intuitu personae*), плаћеност рада и подређеност власти послодавца.¹⁵ У контексту радноправног статуса задругара и постојања радног односа добровољност као елемент, свакако, постоји јер се, савремено задружно право, заснива на начелу добровољности статуса задругара. Други елемент радног односа – лично извршење рада, такође, јесте одлика задружног рада, где задругари не само да лично извршавају рад већ лично доносе све одлуке везане за управљање организацијом и располагање уложеним капиталом, те, по овом обележју, лично извршење рада додатно се наглашава, а природа и врста „рада“ одговарају карактеристикама рада како радника тако и послодавца. Трећи елемент, односно плаћеност рада, код задругара, огледа се у учешћу у расподели добити, што више одговара статусу послодавца, власника капитала него радника који, по правилу, накнаду за рад остварује у виду плате на месечном нивоу. Споран, када су у питању задруге, остаје четврти елемент, односно обележје радног односа, а то је подређеност власти послодавца, односно субординација. Велики број задруга у Србији везује се за период комунизма и социјализма, где су, нарочито, биле заступљене земљорадничке задруге, које, пак, свој основ настанка налазе у традиционалним породичним задругама родовског друштва, чије нестајање се везује за XIX век, те појаву феудализма и, касније, капитализма.¹⁶ С тим у вези, треба истаћи да је правна теорија социјалистичког радног права негирала подређеност као обележје радног односа, истичући други елемент, тј. елемент „укључености“, односно интеграције радника у процес рада, насу-

15 Б. Лубарда, 15.

16 Nada G. Novaković, „Теорије о настанку и структури породичних задруга“, *Stanovništvo*, br. 1-4, 2005, 105.

прот подређености.¹⁷ Разлог је тај што ово не одговара концепцији рада заснованог на самоуправљању, удруженом раду и доминантној друштвеној својини,¹⁸ као и на наслеђеним социолошко-културолошким обрацима оснивања задруга. Постојање укључивања, односно интеграције, као једног од елемената радног односа, разматра се и данас, а чини се да је најприхватљивије становиште то да укључивање јесте „индиција субординације“ не и посебно обележје индивидуалног радног односа.¹⁹ Тако, интеграција подразумева укључивање радника у организациону структуру радне организације (функционална интеграција), као и укључивање у производну структуру послодавца (техничка интеграција).²⁰ Правном статусу задругара као радника, интеграција, схваћена на овај начин, такође, није својствена, јер се задругари не интегришу у послодавчеву делатност већ користе сопствене организационе капацитете јер су и сами послодавци, а то више одговара samozапосленим лицима. Са друге стране, када се говори о самом појму подређености, односно субординације, ни он није прецизно дефинисан у савременом радном праву. У литератури, преовладавају описне дефиниције, где је субординација дефинисана као „хијерархијски однос између послодавца и радника, у којем потоњи треба да се покорава наредбама првог“ али и као „право послодавца да даје налоге раднику и да против њега предузима санкције у случајевима неизвршења датих наредби“.²¹ Истиче се да послодавац, сходно принципу субординације, има управљачка, нормативна, надзорна и дисциплинска овлашћења у односу на радника. У случају задругара, принцип субординације, према утврђеној дефиницији, није применљив, где се у већини савремених задружних законодавства, која прати и домаћи Закон о задругама (2015) утврђује принцип аутономије и независности. Наиме, овде важи принцип демократске управе, док се контрола од стране задругара остварује кроз задругу као демократску организацију контролисану од стране свих чланова, који активно учествују у доношењу одлука, формулисању пословне и развојне политике, као и у одговорности представника задруге свим њеним члановима, где сваки задругар има једнако право гласа у управљању и контроли пословања задруге (по прин-

17 Б. Лубарда, 17.

18 Б. Лубарда, 17.

19 Љубинка Ковачевић, *Правна субординација у радном односу и њене границе*, докторска дисертација, Правни факултет, Универзитет у Београду, Београд, 2011, 160.

20 Љ. Ковачевић, 158.

21 Љ. Ковачевић, 24.

ципу један задругар-један глас).²² У случају задруга, принцип аутономије и демократичности потиरे принцип субординације, који као битно обележје индивидуалног радног односа, у случају задруга није применљив, што имплицира да правна форма задруге, можда, на најбољи начин обезбеђује реалну једнакост власника капитала и власника радне снаге, што је био и циљ радног права, као правне дисциплине. Осим тога, на овом месту, треба указати и на чињеницу да су елементи радног односа у удруженом раду били дефинисани на начин који се битно разликује од онога данас а укључује: удруживање рада, право на одлучивање о условима и резултатима рада са посебним правом на учешће у расподели дохотка, право уређивања права, обавеза и одговорности у појединачном, заједничком и опште друштвеном интересу,²³ што одговара, у великој мери, односима који се успостављају у данашњим, савременим кооперативама, односно радним задругама. Може се рећи да, обележја радног односа карактеристична за период самоуправљања социјалистичког радног права, више одговарају обележјима рада у данашњим кооперативама у односу на елементе радног односа савременог права. Овде, посебно, треба указати на то, да се у време важења концепције удруженог рада, део дохотка којим управљају радници, поред осталог, издвајао и за очување и унапређење човекове радне и животне средине,²⁴ што је данас питање од нарочитог значаја.

IV Улога и значај кооператива за унапређење услова рада и живота радника и обезбеђења достојанства на раду

У упоредном праву, приметне су различите правне форме оснивања задруга, како оне које имају форму трговачког друштва чији су циљеви претежно економски-комерцијални у контексту максимизације профита, као и оне са посебном, хибридном *sui generis* формом које делују на принципима либералне економије и у складу са правилима тржишта али уз истицање важности поштовања социјалних циљева, укључујући и задруге које имају форму социјалних предузећа, односно социјална предузећа која се оснивају у форми задруга, односно кооператива. Кооперативе са претежно социјалним циљевима и кооперативе које послују као социјална предузећа имају доминантну радно-социјалну компоненту заступану у оквирима савременог концепта достојанственог рада и тзв.

22 Закон о задругама - 33, *Службени гласник РС*, бр. 112/2015, чл. 4, ст. 5.

23 Vljako Brajić, *Radno pravo*, IRO „Privredna štampa“, Beograd, 1980, 78.

24 V. Brajić, 177.

социјалне економије посткапиталистичког друштва. Овде се, нарочито, наглашава значај социјалних предузећа као инклузивне форме за професионалну интеграцију мањинских и маргинализованих група.

Облици задружних социјалних предузећа, данас, постоје у Белгији, Португалу, Шпанији, Шведској, Латинској Америци.²⁵ Социјална предузећа у Великој Британији могу се оснивати према правилима компанијског права када имају форму трговачког друштва али и у форми задруга, и тада се дефинишу као добровољне организације чији је главни циљ помоћ члановима која је обично финансијске природе за време болести, периода незапослености или након остварења права на старосну пензију, као и ради обезбеђења животног осигурања.²⁶ Данас, оснивање социјалних предузећа део је политике концепта социјалне економије, те представља форму пословања која је усмерена на остварење социјалних циљева, односно, првенствено, права на социјално укључивање и смањење сиромаштва рањивих друштвених група, али чије пословање је, истовремено, усклађено са принципима слободног тржишта и стицањем профита. Наиме, ова предузећа комбинују јавноправне и економске елементе пословања а циљеви су, првенствено, социјални, а тек онда економски.²⁷ Разлог оснивања социјалних предузећа лежи у друштвено-политичким, културним и економским околностима развоја савременог друштва, где у условима глобализације и деловања мултинационалних компанија, оне представљају важан механизам запошљавања теже запошљивих категорија радника, као што су лица са инвалидитетом, жене, радници мигранти, старији радници, Роми. На овај начин, делује се на основама начела једнакости, па промовисање социјалних предузећа, посебно уколико су предвиђене одређене пореске олакшице и субвенције, представља важну меру позитивне дискриминације теже запошљивих категорија у контексту сузбијања дискриминаторског поступања, а у оквирима концепта обезбеђења достојанственог рада за све категорије радника а нарочито за оне који се сматрају рањивим. Осим тога, то има и шири друштвени и социјалноправни значај, подстицања социјалне укључености и смањења сиромаштва. С тим у вези, право на социјалну укљученост

25 R. Spear, 105.

26 R. Spear, 106.

27 Marija Kolin, „Main types of social enterprises in Serbia“, *Cooperatives and Social Enterprises in Europe and in Transitional Contexts* (ed. Slobodan Cvejić), The Sociological Association of Serbia and Montenegro The Institute for Sociological Research, University of Belgrade, Belgrade, 2013, 79.

и смањење сиромаштва гарантовано је одредбама Ревидиране Европске социјалне повеље (1996).

У праву Србије, још увек није усвојен посебан Закон о социјалном предузетништву, док се, према постојећем Нацрту закона о социјалном предузетништву, који се налази на јавној расправи, оно дефинише као обављање делатности којом се задовољава општи интерес на националном, регионалном или локалном нивоу кроз производњу добара, односно пружање услуга и запошљавање корисника, у циљу остваривања већег степена социјалне укључености.²⁸ Као корисници, према предлогу, таксативно су набрајане категорије које се сматрају теже запошљивим лицима, са широким обухватом лица и то млади до 30 година старости, вишкови, дугорочно незапослени, лица са инвалидитетом, Роми, жртве породичног насиља, припадници етничких заједница, интерно расељена и избегла лица, самохрани родитељи, повратници по споразуму о реадмисији, лица која су била на издржавању казне затвора, жртве трговине људима, лица која се суочавају са егзистенцијалним тешкоћама услед болести зависности, као и радно способна лица која су корисници новчане социјалне помоћи.²⁹ Социјална предузећа се могу оснивати у форми привредног друштва и предузетника,³⁰ с тим да није предвиђено њихово оснивање у форми задруга или удружења. Исто решење предвиђено је и у Закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (2009), према коме се социјална предузећа оснивају, искључиво, у форми привредног друштва, а са циљем обављања делатности усмерене на задовољење потреба особа са инвалидитетом, и која независно од укупног броја радника запошљавају барем једно лице са инвалидитетом.³¹ Са друге стране, Закон о задругама (2015) предвиђа социјалне задруге, као посебну врсту задруга, и оне обављају различите делатности ради остварења социјалне, економске и радне укључености, затим ради задовољења сродних потреба припадника угрожених друштвених група, као и ради задовољења општих интереса унутар заједнице.³² Припадницима угрожених група сматрају се лица која припадају друштвеним гру-

28 Нацрт Закона о социјалном предузетништву, чл. 3, ст. 1 доступно на адреси: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/ostalo/javna-rasprava-o-nacrtu-zakona-o-socijalnom-preduzetnistvu>, 28.03.2019.

29 Нацрт Закона о социјалном предузетништву, чл. 8.

30 Нацрт Закона о социјалном предузетништву, чл. 6, ст. 1.

31 Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009 и 32/2013, чл. 45.

32 33, чл. 11, ст. 9.

пама које се налазе у стању социјалне потребе у складу са законом којим се уређује социјална заштита и обезбеђује социјална сигурност грађана, и у складу са законом којим се уређује забрана од дискриминације.³³ Данас у Србији, социјална предузећа, сходно правилима које дефинише Агенција за привредне регистре, најчешће се оснивају у форми предузећа за професионалну интеграцију према Закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом и то као друштва са ограниченим одговорношћу и акционарска друштва, као и у форми непрофитних организација, односно удружења грађана и фондација.³⁴ Циљ оснивања социјалних предузећа, према Нацрту Закона о социјалном предузетништву, јесте укључивање теже запошљивих категорија, што одговара и циљу оснивања социјалних задруга дефинисаних у Закону о задругама, а то указује на исти *ratio* законодавца приликом регулисања ове материје, што значи да социјална предузећа могу да се оснивају у форми задруге. Ипак, неусклађеност ових прописа у погледу могућих форми оснивања социјалних предузећа, тј. искључиво оснивање у форми привредног друштва и предузетника, довешће до проблема у примени права и могућег тумачења на начин да се не допушта оснивање социјалног предузећа као задруге, у случају да се одредбе Нацрта закона о социјалном предузетништву усвоје као такве, због чега је неопходно њихово усклађивање. Закон о задругама и Закон о социјалним предузећима немају карактер општег и посебног закона, због чега се не може применити правило *lex specialis derogat legi generali*, те се проблем њихове колизије мора решити усклађивањем Нацрта са решењима важећег Закона о задругама.

Осим подстицања запошљавања и стварања пословних и радних могућности, а у оквирима креирања и вођења активне политике запошљавања, посебно, теже запошљивих категорија, радне кооперативе, односно задруге, имају значајан политички потенцијал, односно потенцијал покретања промена у друштву, у смислу организовања и окупљања ради задовољења ширих, јавних интереса и циљева јер кооперативе представљају облик организовања оних који деле исте вредности.³⁵ Идеја друштвене одговорности и солидарности „уткана“ је у саме основе настанка радних задруга. Осим тога, у Сједињеним Америчким Државама, кооперативе које претежно оснивају радници мигранти, ангажују своје правне

33 33, чл. 11, ст. 11.

34 Национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији за период 2014-2017 године, Влада Републике Србије, Београд, децембар 2018, 125.

35 G.J. Krishna, 69.

тимове са циљем пружања правне помоћи и заштите права других миграната, чиме је нарочито истакнута њихова активистичка улога.³⁶ Оснивање кооператива често подстичу организације цивилног сектора, које на тај начин утичу на побољшање услова рада и живота рањивих друштвених група.³⁷

Економске активности које су истовремено усмерене и на остварење социјалних циљева, што је обично одлика пословања кооператива, уз истовремено сједињење статуса радника и послодавца код радних кооператива одговарају политици Уједињених нација, предвиђеној у Агенди о одрживом развоју до 2030. године.³⁸ С тим у вези, Агенда предвиђа обезбеђење одрживог економског раста заснованог на инклузивном принципу, што се има остварити деобом богатства и решавањем проблема неједнакости. Економске активности биће окренуте ка појединцу, а промовисаће се запошљавање младих и економско оснаживање жена, као и обезбеђење достојанствених услова рада за све. Агенда адресира и кооперативе, као средства за остварење утврђених циљева, а који се тичу повећања продуктивности, инклузивног економског раста и стварања радних места, уз обавезно поштовање међународних стандарда рада али и стандарда заштите здравља и заштите животне средине. На међународном нивоу, осим Агенде Уједињених нација о одрживом развоју до 2030. године, значајна су и документа њених специјализованих агенција. У области рада најзначајније је деловање Међународне организације рада која је 2002. године усвојила Препоруку бр. 193 којом се промовишу права радника у кооперативама.³⁹ Препорука има за циљ промовисање кооператива као форме пословања у оквирима динамичног, препознатљивог и видљивог економског сектора, где се државе позивају да донесу посебне мере којима се оснажују кооперативе засноване на основама начела солидарности и задовољења потреба угрожених друштвених група. Државе се охрабрују да предвиде посебне мере подршке оснивању кооператива, у виду пореских олакшица, зајмова, као и њихово укључивање у

36 G.J. Krishna, 69.

37 G.J. Krishna, 72.

38 Резолуција Уједињених нација „Трансформисање света: Агенда о одрживом развоју“ из 2015. године (Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, United Nations, A/Res/70/1), доступно на адреси: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E, 2.4.2019.

39 Препорука Међународне организације рада о промоцији кооператива из 2002. године (*Recommendation concerning Promotion of Cooperatives*, No. 193, Geneva, 90th ILC session, 20 Jun 2002).

јавне програме запошљавања. Нарочито, треба обратити пажњу, на мере које су усмеравају ка женама, са циљем јачања њихових управљачких и лидерских позиција. Препоруком се указује на важну улогу организација радника, односно синдиката и организација послодаваца који се позивају да укључе кооперативе у своје чланство ради остварења заједничких циљева, одрживог развоја и достојанственог рада. Осим тога, повезивање са владиним и невладиним агенцијама, такође, се истиче као значајно.

V Закључак

Специфичност статуса кооператива, односно задруга у компанијском праву прати и специфичност радноправног статуса задругара. Са становишта радног права, (радне) кооперативе представљају *sui generis* врсту послодавца, чија улога, у контексту положаја радника, може да се означи као инклузивна, уз јак потенцијал за унапређење услова рада и живота радника, а нарочито мањинских, маргинализованих и рањивих друштвених група, односно теже запошљивих категорија радника. Према владајућем становишту у савременом праву, основне одлике статуса задругара јесу: добровољно и отворено приступање, контрола заснована на демократским начелима од стране свих задругара, економска партиципација задругара, аутономија и независност, право на едукацију, обуку и информисање, сарадња између задругара и брига за шире, друштвене и јавне интересе. Радне кооперативе због хибридне природе статуса, односно сједињења статуса власника капитала и власника рада, послују са циљем задовољења како комерцијалних, тј. максимизације профита тако и радно-социјалних интереса побољшања услова рада и обезбеђења социјалне сигурности, као и ради заштите ширих, друштвених интереса. Традиционална обележја индивидуалног радног односа, тј. добровољност, лично извршење и плаћеност рада својствена су и статусу задругара док остаје спорна карактеристика подређености, односно субординације. Субординација схваћена као обавеза повиновања наредбама надређеног лица под претњом санкција, није својствена статусу задругара већ се она, овде, замењује елементом аутономије и независности. Са друге стране, обележја радног односа својствена концепцији удруженог рада социјалистичког радног права више одговарају радноправном статусу задругара у савременом праву. Инклузивна улога кооператива, са аспекта професионалне и социјалне интеграције рањивих радноправних категорија, поклапа се са улогом социјалних предузећа, која се, према решењима из упоредног права, могу оснивати и у форми задруга. Такво решење није предвиђено Нацртом Закона о предузетништву Републике Србије док важећи

Закон о задругама (2015) омогућава оснивање радних задруга које су усмерене на запошљавање угрожених друштвених група због чега је неопходно њихово усклађивање. Радне кооперативе у посткапиталистичком друштву, у великој мери, доприносе политици тзв. социјалне економије и одрживом економском развоју који се заснива на концепту достојанственог рада за све друштвене групе, а нарочито, оне рањиве.

Sanja STOJKOVIĆ ZLATANOVIĆ, PhD
Research Associate, Institute of Social Science, Belgrade

**WORKERS' COOPERATIVE AS A PART OF SUSTAINABLE
ECONOMIC AND HUMAN DEVELOPMENT
AND CONCEPT OF DECENT WORK**

Summary

The paper aims to analyze the role and significance of contemporary workers' cooperative, particularly the specificity of labour law status of their members, accounting for the basic elements of labour relation. Besides, the paper focuses on the legal issues related to the mutual relationship between workers' cooperative and social enterprise. The aspect of the inclusive role of both legal forms regarding professional integration and social inclusion of marginalized and vulnerable workers are considered, as a part of global sustainable economic development and decent work agenda. The conclusion of the research could be divided into the following points: (1) the basic elements of contemporary labour relation except the subordination principle could be implemented in the workers' cooperative but the elements of socialist labour law theory within the concept of joint work would find a better place regarding labour status of the workers cooperative members in the contemporary international, comparative and domestic law; (2) the goals of workers cooperative and social enterprise could be interpreted as equal, taking into account the solutions from comparative law, whereas social enterprise could be established in a legal form of cooperative as well. The proposed measures presented in the paper should be implemented in the Serbian legislation.

Keywords: *workers' cooperative, specificity of labour status, social enterprise, social economy, vulnerable workers', decent work.*